

RUSYA'NIN UKRAYNA'YA SALDIRISI VE ULUSLARARASI HUKUK

YÜCEL ACER

SETA | PERSPEKTİF

ŞUBAT 2022 · SAYI 330

- Rusya-Ukrayna gerilimi nasıl doğdu ve günümüze kadar gerilim hangi aşamalardan geçti?
- Rusya'nın ve Ukrayna'nın talepleri ve hukuki gerekçeleri nelerdir?
 - Moskova yönetiminin gerekçeleri hukuken meşru mudur?

Günümüzde devletler arası ilişkiler, iş birlikleri ve dayanışmalar öte yandan gerginlikler, sorunlar ve hatta silahlı çatışmalar esasen uluslararası hukuk tarafından düzenlenmektedir. Bu bağlamda devletlerin birbirlerine karşı nasıl hareket edeceklerini, hakları ve sorumluluklarının neler olduğunu uluslararası hukuk belirlemektedir.

Uluslararası hukuk kurallarının özellikle büyük devletlere karşı işletebilecek etkili bir mekanizmanın bulunmaması, bu hukuk dalının özellikle de büyük devletlerin taraf olduğu gerginlik ya da çatışmaların önlenmesi söz konusu olduğunda da işlememesine neden olmaktadır. 2014'ten bu yana Moskova ve Kiev yönetimleri arasındaki gerilimin yakın zamanda tekrar sıcak çatışmaya dönüşmesi ve Ukrayna'nın neredeyse kapsamlı bir işgale uğraması da önlenememiştir.

Oysa devletlerin karşılıklı çıkarlarını ve daha da önemlisi uluslararası toplumun huzurunu koruyan uluslararası hukuka riayet günümüzde daha da büyük önem kazanmıştır. Bu nedenledir ki hemen hemen bütün örneklerde ve bu arada da Rusya-Ukrayna çatışmasında bir yandan bu iki ülke diğer yandan ABD ve

Avrupa ülkeleri gibi üçüncü taraflar uluslararası hukuka uygun davranılması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

SORUNUN GELİŞİMİ

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile 1991'de bağımsızlığını ilan eden Ukrayna o dönemde siyaseten ikiye bölünmüştür. Bu ayırım aynı zamanda kültürel ve dilsel bir ayırmadır. Genel olarak Ukrayna'nın doğusu Rusça konuşan Rus kökenli ve Rusya yanlısı iken batısı ise daha ziyade Ukraynaca konuşan, Ukrayna kökenli ve Avrupa ülkeleri ile yakınlık isteyen kesimlerden oluşmaktadır.

1991'de bağımsızlığını ilan ettikten sonra Ukrayna 2014'e kadar Rusya'ya yakın hükümetler tarafından yönetilirken ülkede halk hareketleri sonucu Şubat 2014'te son Rusya yanlısı Viktor Yanukoviç hükümeti sona ermiş, Batı ve Avrupa Birliği (AB) yanlısı hükümet başa gelmiştir. Bu gelişmenin akabinde Rusya, Ukrayna'nın özerk bir bölgesi olan Kırım'da Rus kökenli Kırımlılar üzerinden oluşturduğu etki ile referandum kararı aldırılmıştır. Referandum sonucu ise Rusya'ya katılma kararı çıkmış ve böylelikle Kırım,

YÜCEL ACER

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Uluslararası İlişkiler lisans derecesi, Sheffield Üniversitesi'nden (İngiltere) Uluslararası Hukuk mastır derecesi, Bristol Üniversitesi'nden (İngiltere) Uluslararası Hukuk doktora derecesi almıştır. Halen Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı'nda Milletlerarası Hukuk profesörüdür. Uzmanlık alanları uluslararası deniz hukuku, uluslararası silahlı çatışmalar hukuku ve uluslararası insan hakları hukukudur. Birçok bilimsel makalenin yanında İngiltere'de basılmış *The Aegean Maritime Disputes and International Law*, *Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu*, *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi*, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı* ve *Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları* isimli kitapların da yazarıdır. ABD'de Hawaii Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde doktora sonrası çalışmalar yapan Acer, Kara Harp Okulu, İzmir Ekonomi, Eskişehir Osmangazi ve Atılım üniversitelerinde dersler de vermiştir.

Kaynak: Anadolu Ajansı

Moskova yönetiminin doğrudan askeri bir müdahalesi olmadan Mayıs 2014'te Rusya'ya ilhak edilmiştir.

Yine Şubat 2022'de Ukrayna'nın doğusunda bulunan ve Rus kökenli nüfusun yoğun olduğu Donbas bölgesinde ise Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti adında iki bağımsız devlet ilan edilmiş, sonrasında günümüze kadar süren çatış-

malar başlamış ve çatışmalarda 14 bin civarında sivil hayatını kaybetmiştir.

İçinde bulunduğumuz ayda ise Rusya, Kırım'da olduğu gibi Donbas bölgesinde de yine Rus kökenli nüfus üzerinden kurulan etki ile ilan edilen bu iki cumhuriyeti 21 Şubat 2022'de bağımsız devletler olarak tanıdığını ilan etmiştir.

Aslında bu adım, sonrasında gelecek olanların habercisi gibi görülebilirdi. Nitekim Rusya hemen akabinde 24 Şubat 2022 sabahı Ukrayna'ya geniş çaplı ve birçok noktadan gerçekleştirilen askeri saldırılar başlatmıştır. Bu aşamada saldırılar ve iki taraf arasındaki çatışmalar yoğun bir şekilde Ukrayna toprakları içerisinde devam etmektedir.

RUSYA'NIN YAKLAŞIMI VE HUKUKİ GEREKÇELERİ

Yakın zamanda Moskova yönetimini, tavırlarını bu derece sertleştirmeye ve keskinleştirmeye iten unsurun Ukrayna'nın Batı'ya ve NATO'ya gittikçe yaklaşıyor olması ve bunun da Rusya'nın güvenliğine büyük bir tehdit olarak algılanması olduğu ifade edilebilir.

Rusya bu yakınlaşmanın Batı Avrupa ülkelerinin ve ABD'nin Ukrayna iç siyasetine müdahale edip manipülasyonlar yaparak Batı yanlısı hükümetleri iş başına getirmeleri ile oluşturulduğunu hatta söz konusu hükümetlerin antidemokratik uygulamalar ve insan hakları ihlalleri yaptığını iddia etmektedir. Resmi açıklamalara bakılırsa Rusya daha da ileri giderek ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin Rusya sınırında nükleer silah gücüne sahip bir Ukrayna oluşturmaya çalıştıklarını da iddia etmektedir.

Güvenlik merkezli bu yaklaşımların yanı sıra Ukrayna'nın geleneksel olarak Rusya'nın bir parçası olduğu ve Rusya'ya ait olması gerektiği algısı da Moskova yönetiminin yaklaşımlarının arkasındaki bir diğer önemli unsurudur.

En son aşamada Rusya kendi tanıdığı hatta kendi desteği ile kurulmuş olan Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti'nin daveti ile bu bölgeye yani Ukrayna topraklarına "barış gücü" adı altında asker göndermeye başlamıştır.

Bu nispeten sınırlı eylemin hemen akabinde Rusya en azından söylem düzeyinde kullanabileceği bir hukuki argüman daha ortaya koyarak Ukrayna'ya geniş çaplı bir saldırı başlatmıştır. Buna göre Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin 24 Şubat sabahı başlattıkları saldırıların hemen başlangıcında Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti'nin

"meşru müdafaa" mücadelesine yardım daveti üzerine müdahale ettiklerini ileri sürmüştür. Hatta Rusya, Ukrayna'nın "antidemokratik" yönetiminin sona erdirilmesi gibi hukuken anlamı olmayan ama sempatik etkiler oluşturabilecek gerekçeleri de dile getirmektedir.

Bundan sonra muhtemeldir ki Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti yönetimleri Rusya'ya katılma kararı alabilecekler ve akabinde Ukrayna'nın bu iki bölgesi Rusya'ya katılmış olacaktır.

UKRAYNA'NIN YAKLAŞIMI VE HUKUKİ GEREKÇELERİ

Ukrayna'da mevcut hükümet ulusal egemenliğinin bir gereği olarak siyasi tercihini AB ve NATO ile iş birliği yapma yönünde kullanmaktadır. Aslında Rusya'nın muhtemel tutumlarından endişe duydukları için NATO'ya üye olmayı bir dış politika hedefi olarak belirlemiş durumdadır. Ukrayna yönetimi bu tercihinin saygı duyulması gerektiğini ve Rusya'ya karşı da saldırgan bir amacının olmadığını ifade etmektedir.

Ukrayna 2014'te Rusya tarafından ilhak edilen Kırım ve ayrılıkçı hareketlerin hüküm sürdüğü Donbas bölgesini savunmak için hem siyasi-hukuki hem de fiili düzeyde bir mücadele yürütmekte ve bunu da meşru müdafaa hakkına dayandırmaktadır. Bu bağlamda Ukrayna, Rusya'nın dolaylı ve şimdi ise doğrudan müdahalelerinin uluslararası hukuka aykırı saldırılar olduğunu ifade etmektedir.

Bütün bu tehditler ve fiili saldırılar karşısında Ukrayna, NATO bağlamında ya da NATO dışında ABD'nin ya da Avrupalı ülkelerin fiili desteğini talep etmektedir. Aslında ülkesini savunma sürecinde yani meşru müdafaa hakkını kullanırken kendine aktif bir desteğin sağlanmasını açıkça talep etmektedir.

HUKUKİ DEĞERLENDİRMELER

1991'de meşru ve bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmış hatta Rusya tarafından da tanınmış bir devlet olan Ukrayna'nın önce Kırım şimdi de Donbas ve ülkesinin birçok parçası Rusya'nın müdahalelerine hatta ilhak eylemine maruz kalmaktadır. Bu tür eylemleri düzenleyen uluslararası hukuk kuralları teme-

linde bir değerlendirme yapıldığında bazı hususlar ön plana çıkmaktadır.

Öncelikle Avrupa'da 1648 Vestfalya (Westphalia) Barış Antlaşmaları ile oluşturulmuş "devletlerin siyasi bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne diğer devletlerce saygı gösterilmesi" prensibi aradan geçen uzun süre boyunca daha da güçlenerek bugün bütün devletlerin kabul ettiği Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması'nın 2. maddesindeki temel uluslararası hukuk prensiplerinden birisi haline gelmiştir. Bu bağlamda çok sınırlı tanımlanmış "kendi statüsünü ve geleceğini tayin (*self-determinasyon*) hakkı"nın kullanımı hariç bağımsız egemen bir devletin topraklarının diğer devletlerce dokunulmaz olduğu prensibi temel uluslararası hukuk prensiplerindedir.

Bu nedenle Rusya'nın doğrudan ya da dolaylı bütün faaliyetlerinin "devletlerin siyasal bağımsızlıklarına ve toprak bütünlüklerine saygı" prensibinin açık ihlali olduğu görülmektedir. Nitekim Ukrayna hükümeti 22 Şubat 2022 tarihli resmi açıklama ile Rusya'nın tanıma kararını kınadığını ve bu kararın uluslararası hukuk temel prensiplerinin açık ihlali olduğunu ifade etmiştir.

Kendi statüsünü ve geleceğini tayin hakkı uluslararası hukuk tarafından yalnızca sömürge altındaki topluluklara tanınan bir hak olduğundan Ukrayna'nın Donbas bölgesindeki Donetsk ve Luhansk'ta bağımsızlık ilanları ne Ukrayna ulusal yasalarına ne de uluslararası hukuka göre meşrudur. Bu prensip ortada Rus-

ya'nın ya da başka bir devletin tanıyabileceği meşru bir devletin bulunmadığını göstermektedir.

Rusya'nın tanıma eylemlerini gerekçelendirebilmek için Ukrayna hükümetinin antidemokratik ve insan hakları ihlalleri yaptığı gerekçesini öne sürmesi yine hukuken bir devletin toprak bütünlüğünü bozmanın meşru gerekçeleri olamaz.

Ayrıca belirtmek gerekir ki hukuka aykırı bu eylemlere karşı Rusya'nın veto yetkisi bulunan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) harekete geçemeyeceğini şimdiden öngörmek mümkündür. Geriye kalan seçenek diğer devletlerin Rusya'ya karşı silahlı kuvvet kullanmaya varmayan tedbirler almalarıdır. BMGK'nin barışı korumak için karar alamadığı bu tür durumlarda BM Genel Kurulu "barış için birlik" yöntemi ile bir karar alarak Rusya'ya karşı devletlerin bazı yaptırım önlemleri uygulamalarını tavsiye edebilir. Bu da Moskova yönetimine karşı alınmış mevcut yaptırım kararlarının daha da güçlendirilmesine yardımcı olabilir.

Bu bağlamda BM Genel Kurulu kararı olsun ya da olmasın diğer devletler Ukrayna'nın şu aşamada yürüttüğü meşru müdafaa hakkının kullanılmasına destek vermek maksadı ile silahlı kuvvet kullanabilirler. Zira BM Antlaşması'nın meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51. maddesi meşru müdafaa hakkının saldırıya uğrayan devlet tarafından tek başına uygulanabileceği gibi diğer devletlerin aktif yardımı ile birlikte de kullanılabileceğini ifade etmektedir.